

Lantbrukarnas syn på viltskador orsakade av gäss och tranor kring Tåkern

- resultat av en enkätundersökning

FÖRORD

I januari 2006 skickade Länsstyrelsen Östergötland, i samarbete med Viltskadecenter, ut en enkät till lantbruksfastigheter kring Tåkern. Syftet var att samla in information om hur lantbrukarna i Tåkernbygden ser på de problem med skador på odlade grödor som gäss och tranor ibland orsakar när de besöker besådda fält för att äta. I enkäten ställdes även frågor om hur lantbrukarna ser på de insatser som Länsstyrelsen har gjort för att minska skadorna. I denna rapport sammanfattas resultatet av enkätundersökningen.

Karl-Martin Axelsson
Projektledare

Thomas Modin
Avdelningsdirektör

Inledning

Vid sjön Tåkern i Östergötland häckar och rastar stora mängder gäss och tranor. Fåglarna orsakar ibland skador på odlade grödor då de besöker besädda fält för att äta. Under 2005 satte Länsstyrelsen Östergötland in extra resurser för att försöka minska problemen. För att samla in information om hur lantbrukarna upplever problemen med skadorna och de satsningar som gjorts för att minska dem (Länsstyrelsen Östergötland 2006), skickade Länsstyrelsen Östergötland, i samarbete med Viltskadecenter, ut en enkät till brukare i området kring Tåkern. Här följer en redogörelse för hur brukarna svarade.

Enkäten

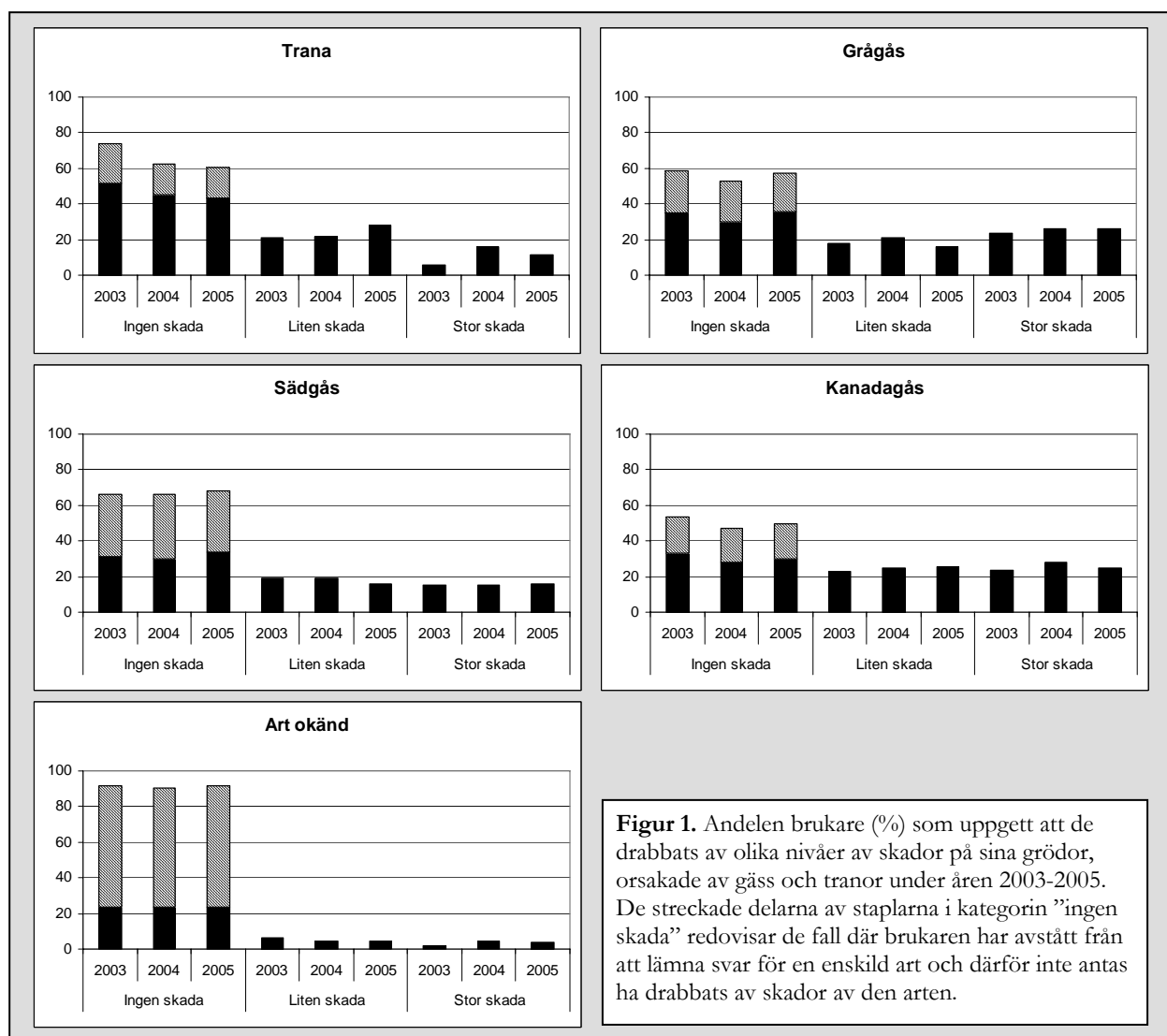
Enkäten innehöll sju frågor eller påståenden som brukarna ombads besvara eller ta ställning till (se bilaga 1). Utöver detta fanns ett antal rader i slutet av enkäten med utrymme för egna kommentarer och förslag till åtgärder som kan vidtas för att minska problemen. Enkäten skickades ut som reklamutskick till alla lantbruksfastigheter inom Vadstenas, Skänninges och Ödeshögs postnummerområden. De 565 enkäter som skickades ut genererade 115 svar (20 %) från brukare i området. Av dessa svarade fyra kortfattat att de bor i ett problemfritt område, två uppgav att de inte brukar någon mark och en lämnade in enkäten obesvarad. Några brukare har valt att endast besvara en del av frågorna.

1. Skadornas omfattning

I fråga 1 ombads lantbrukarna uppskatta i vilken omfattning de drabbats av skador orsakade av gäss och tranor under åren 2003-2005. För varje år och för var och en av arterna trana, grågås, sädgås och kanadagås fick brukarna välja mellan alternativen ingen, liten eller stor skada. Utöver dessa fyra arter fanns även en sektion där brukarna på samma sätt kunde uppge om de drabbats av skador utan att veta vilken fågelart som orsakade dem. De ombads även kommentera vid vilken tid på året skadorna inträffade samt vilka grödor som drabbats.

Totalt svarade 106 brukare i någon utsträckning på denna fråga. Några brukare har valt att endast lämna svar för vissa arter och år. I dessa fall har uteblivet svar tolkats som att brukaren inte har haft några skador orsakade av de arter för vilka svar utelämnats. För att det ska vara möjligt att se hur stor andel av svaren i kategorin ”inga skador” som utgjordes av sådana fall där brukaren inte lämnat något svar har denna andel givits ett eget mönster i diagrammen i Figur 1.

Grågås och kanadagås tycks vara de arter som orsakat skador för flest brukare, ca 50 % av brukarna per säsong, medan ca 35 % drabbats av skador från trana och sädgås. Utifrån de kommentarer som lämnats kan man dock konstatera att olika arter orsakar skador i olika områden. Vilka grödor som drabbats och vid vilken tid på året skadorna skett varierade till stor del med var gården ligger, vilket inte är överraskande. Vi vet nämligen sedan tidigare att de olika arterna uppträder i olika områden under olika delar av året (Länsstyrelsen Östergötland 2004). Vilka grödor som föredras varierar dessutom såväl mellan som inom de olika arterna under olika delar av året, beroende på i vilket stadium grödorna befinner sig. Det går trots allt att urskilja några perioder då flera lantbrukare anser att problemen är störst. För tranor tyckte de flesta brukarna att de största skadorna sker på våren då tranorna plockar upp nysådd spannmål, främst korn och vete. Grågässen och kanadagässen orsakar skador under juli och augusti på mognande ängssvingel och ärter. Vissa brukare har även uppgett att grågässen orsakar stora skador på vallar under maj – juni. I övrigt uppgav de flesta lantbrukarna att de generellt har störst skadeproblem vår och höst då gässen betar på spirande spannmål och höstraps. Några lantbrukare påtalade även att sångsvanen har ökat och börjat orsaka skador på höstraps.

2. Har du fått dina skador besiktigade av Länsstyrelsens besiktningsman?

Av de 106 lantbrukare som svarade på fråga 1 var det 82 stycken som uppgav att de drabbats av åtminstone små skador orsakade av någon art. Av dessa var det endast åtta som svarade att de i någon mån fått sina skador besiktigade medan resterande 74 svarade att de inte fått det. Av de 74 brukare som inte fått sina skador besiktigade uppgav 42 att de drabbats av stora skador under något av åren 2003-2005.

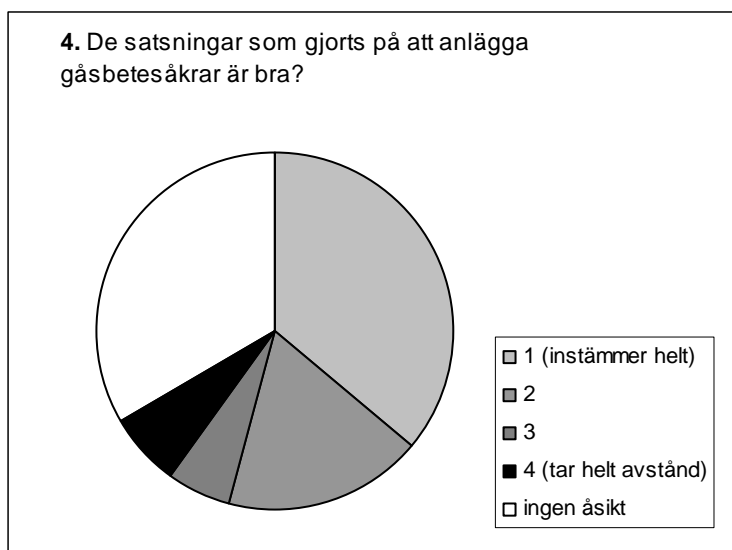
3. Har du ansökt om ersättning för dina skador?

Av de 82 lantbrukare som i fråga 1 uppgav att de haft åtminstone små skador orsakade av någon art svarade endast fem att de hade sökt ersättning medan resterande 77 inte gjort det. Länsstyrelsen Östergötland har generellt sett inte betalat ut någon ersättning för skador som orsakas av viltarter som det finns möjlighet till skydds jakt på, som t.ex. grågås, sädgås och kanadagås. För skador som orsakats av tranor, som är helt fredade, har dock Länsstyrelsen betalat ut ersättning. Av de 77 brukare som angett att de inte ansökt om ersättning hade 21 angett att de drabbats av stora skador från tranor eller sångsvanar, som också är fredade.

4. De satsningar som gjorts på att anlägga gåsbetesåkrar är bra?

Till detta påstående fanns fem svarsalternativ. Brukarna fick välja mellan att antingen kryssa i en av fyra rutor, där 1 innebär att de instämmer helt i påståendet och 4 innebär att de helt tar avstånd, eller att kryssa i en ruta som markerar att de inte har någon åsikt i frågan. Av de 105 brukare som

besvarade frågan instämde 38 (36 %) helt i att de satsningar som gjorts är bra. 35 brukare (33 %) svarade att de inte hade någon åsikt i frågan. Endast sju brukare (7 %) tog helt avstånd från påståendet.

Figur 2. 105 lantbrukares inställning till de satsningar på gåsbetesåkrar som Länsstyrelsen Östergötland gjort vid Tåkern.

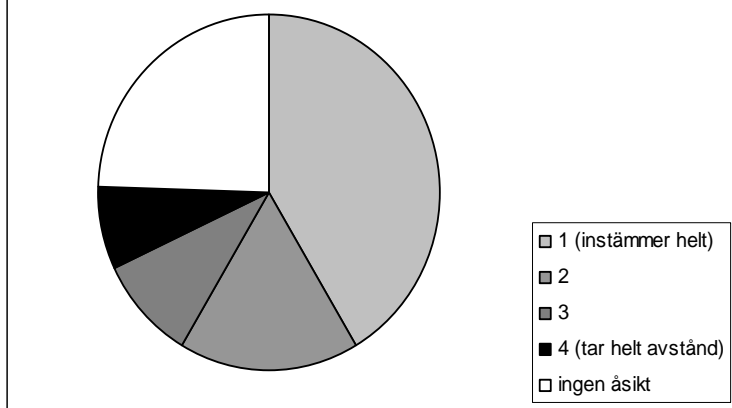
5. Jag kan själv tänka mig att, mot rimlig ersättning, anlägga en gåsbetesåker på mina marker?

På denna fråga svarade 99 brukare. Av dessa svarade 21 ja och 78 nej. Av dem som svarade ja uppgav tre att de var osäkra.

6. Möjligheten att kunna kontakta skrämselkonsulenter som hjälper till med skrämsel är bra?

Detta påstående fick brukarna ta ställning till på samma sätt som i påstående 4. Av de 106 brukare som svarade instämde de allra flesta, 44 stycken (41 %), helt i att det är bra att kunna få hjälp med skrämsel från skrämselkonsulenter. Dessutom instämde 18 brukare (17 %) till viss del i påståendet. Åtta brukare (8 %) tog helt avstånd från påståendet. Några av dessa har kommenterat varför de inte tycker att skrämselkonsulenter är en bra satsning. Ett skäl som framhölls av flera av dessa var att de anser att skrämseln måste ske direkt för att göra nytta och skrämselkonsulenterna kan inte vara på plats lika snabbt som brukaren själv. Dessutom påpekades att fälten kräver konstant tillsyn. Några brukare har i kommentarer angivit att de tycker att Länsstyrelsen borde betala ut ersättningen till lantbrukarna istället för att ersätta andra personer för att utföra jobbet.

6. Möjligheten att kunna kontakta skrämselkonsulenter som hjälper till med skrämsel är bra?

Figur 3. 106 lantbrukares inställning till möjligheten att kunna kontakta skrämselkonsulenter för hjälp med skrämsel av gäss och tranor.

7. Jag har själv utnyttjat skrämselkonsulenternas tjänster?

Av de 106 brukare som besvarade frågan hade 12 utnyttjat tjänsten och 94 inte gjort det. Av de 12 som utnyttjat tjänsten svarade 11 att de instämmer helt i att möjligheten till hjälp med skrämsel är bra medan den tolfte brukaren kryssade för ruta 3 och därmed tog avstånd från påståendet i viss mån.

8. Brukarnas egna kommentarer och förslag till åtgärder för att minska skadorna

Det vanligaste förslaget till hur problemen ska kunna lösas var att öka jakttrycket eller att i någon annan form decimera stammarna. Detta förslag lämnades av 20 brukare. Av dessa föreslog tre specifikt att Länsstyrelsen även borde ge tillstånd till skydds jakt på tranor. Utöver förslaget om ökad jakt eller annan minskning av stammarna, ansåg två lantbrukare att det borde anläggas fler gåsbetesåkrar för att ha effekt och en att utfodring borde ske i närheten av strandängarna för att hålla de häckande gässen kvar vid Tåkern. Inga ytterligare förslag till lösningar på problemen lämnades, men flera brukare kommenterade hur situationen var på deras marker.

Diskussion

Svarsfrekvensen, ca 20 %, får anses som god och utifrån de 115 svar som inkom kan en hel del information hämtas. En kritik som dock riktats mot enkäten gäller det sätt den spreds på. Enkäten skickades som reklamutskick till lantbruksfastigheter, men det är inte säkert att det är den som äger lantbruksfastigheten som brukar marken. Marken kan vara utarrenderad till en annan brukare och det är inte säkert att den som äger fastigheten vidarebefordrar enkäten till arrendatorn. Därför är det troligt att vissa brukare i området inte fick någon enkät. Hur många brukare det rör sig om är oklart.

Ersättningsanspråk från Viltskadeanslaget

De medel som länsstyrelserna har till sitt förfogande för att lämna bidrag och ersättningar till dem som drabbats av viltskador består av det viltskadeanslag som Naturvårdsverket årligen anvisar länsstyrelserna. Medlen ska i första hand gå till att genomföra och utveckla åtgärder som är avsedda att förebygga viltskador som orsakas av fredade (icke jaktbara) viltarter.

En intressant iakttagelse är att endast åtta av de 50 brukare som ansåg sig ha drabbats av stora skador hade begärt att få sina skador besiktigade för att kunna ansöka om ersättning. Att många

brukare avstår från att söka ersättning för skador orsakade av gäss beror troligen på att Länsstyrelsen Östergötland generellt inte har betalat ut ersättning för skador orsakade av gäss med hänvisning till att de är jaktbara. Varför brukarna avstår från att låta besiktiga och söka ersättning för de skador som orsakas av tranor, som är fredade, är däremot inte lika lätt att förklara. Länsstyrelsen är dock mån om att även de skador som orsakas av gäss ska besiktigas eftersom det ger ett bättre statistikunderlag för att redovisa hur stora skador gässen faktiskt gör. Eftersom viltskador orsakade av gäss inte rapporteras i nämnvärd omfattning är kunskapen om hur stora skador de orsakar liten. Ett av syftena med denna enkätundersökning var att samla information kring detta.

Gåsbetesåkrar

Drygt hälften av lantbrukarna som svarade på enkäten instämde i att satsningarna på gåsbetesåkrar är bra. Flera lantbrukare är skeptiska till att anlägga gåsbetesåkrar i närheten av andra begärliga grödor eftersom de anser att risken är stor att fler gäss lockas till området. Detta är viktigt att ta hänsyn till vid anläggandet av gåsbetesåkrar. Mycket kan göras för att minska riskerna för skador på angränsande fält, t.ex. genom att välja ett fält som angränsar till fält med grödor som inte är begärliga för fåglarna eller som inte tar skada av att fåglarna besöker dem. Viss skrämsel kan även ske på de angränsande fälten utan att syftet med gåsbetesåkrarna äventyras. Länsstyrelsen har dessutom lovat att ersätta de skador som uppstår i anslutning till gåsbetesåkrarna.

När det gäller intresset av att själva driva en gåsbetesåker är detta naturligtvis starkt beroende av vilken ersättning som erbjuds. Att 21 brukare av 99 kan tänka sig att driva en gåsbetesåker får ändå ses som en stor andel. Av de brukare som kunde tänka sig att anlägga en gåsbetesåker uppgav 13 att de drabbats av stora skador och övriga åtta att de drabbats av små skador under åtminstone något av de tre år som enkäten gällde. Kanske är de brukare som drabbats av skador mer öppna för att prova olika typer av skadeförebyggande åtgärder än de som inte själva lider av problemet.

Angående hjälp med skrämsel

Möjligheten att kunna kontakta skrämselekonstuler för att få hjälp med skrämsele verkar uppfattas som något positivt av de flesta lantbrukare. Av de 12 brukare som uppgav att de utnyttjat skrämselekonstulernas tjänster tyckte 11 att möjligheten att kunna kontakta skrämselekonstuler är bra. Endast en av de 18 brukare som tyckte att satsningen är mindre bra hade själv provat tjänsten. Att de som har utnyttjat tjänsten tycker att den är bra borde tyda på att skrämselekonstulernas arbete ger ett märkbart bidrag till arbetet med att förebygga skada.

Även om möjligheten att få hjälp med skrämsele uppfattas som något positivt är det få som utnyttjar tjänsten. Utifrån de kommentarer som lämnats i enkätsvaren verkar en viktig orsak till detta vara att många brukare inte vet om att möjligheten finns. Information om de satsningar som gjorts för att förebygga skada, vilka möjligheter till hjälp med skrämsele som erbjuds och vem man ska kontakta för att få sina grödor besiktigade har skickats ut som ett informationsblad på samma sätt som enkäten. Därmed bör alla brukare som tagit del av enkäten även ha fått informationsbladet. Informationsbladet publicerades även på Länsstyrelsens hemsida. Av resultaten från enkäten framgår dock att informationen måste spridas på ett mer aktivt sätt för att nå ut.

En synpunkt som inkom angående skrämselekonstulernas arbete var att Länsstyrelsen borde ersätta brukarna för det skrämselearbete de själva gör, istället för att betala utomstående personer för att göra jobbet. Det finns flera skäl till varför Länsstyrelsen inte gör så. Det skulle innebära stora svårigheter att avgränsa vilka lantbrukare som ska få ta del av ett sådant bidrag och på ett rättvist sätt fördela de begränsade medel som finns att tillgå. Bidragets storlek skulle dessutom bli mycket lågt eftersom det skulle fördelas till ett stort antal brukare som löper risk att drabbas av gäs- och transkador. Det största ansvaret för att skydda grödorna från viltskador ligger hos lantbrukarna

själva och skrämselkonsulenternas tjänster bör ses som ett bidrag till det skadeförebyggande arbete som brukarna själva bedriver. Detta är ett sätt att försöka fördela resurserna mellan olika brukare.

En annan viktig orsak till satsningarna på skrämselkonsulenter är att många lantbrukare tycker att det är den tid som de måste lägga på skrämsel som är det stora problemet. Möjligheten att kunna få viss hjälp med det skadeförebyggande arbetet borde rimligen göra att den egna insatsen kan minskas åtminstone tillfälligt. En tanke med skrämselkonsulenternas arbete är också att deras insatser ska kunna organiseras så att en person kan hjälpa flera närbelägna gårdar samtidigt. Detta borde effektivisera det skadeförebyggande arbetet.

Hur vill lantbrukarna minska problemen

Det vanligaste förslaget till hur problemet ska lösas som inkom var att decimera stammarna genom ökat jaktryck. Tre brukare föreslog att det även borde finnas möjligheter till skydds jakt efter trana. Tillstånd till skydds jakt på trana har lämnats i Sverige vid några enstaka tillfällen. Protesterna från allmänheten och naturvårdsorganisationer blev dock så stora att tillstånden drogs in efter mycket kort tid.

De möjligheter till jakt på gäss som finns är redan generösa. För kanadagåsen är den allmänna jakttiden i Östergötland mellan 11 augusti och 31 december. Skydds jakt på kanadagås får dessutom bedrivas året runt om det behövs för att förhindra skada. För grågåsen sträcker sig den allmänna jakttiden mellan den 11 augusti och 31 oktober. Även för grågåsen finns möjlighet till allmän skydds jakt mellan den 20 juli och 10 augusti i Östergötlands inlandsområde. Utöver dessa möjligheter utfärdar Länsstyrelsen Östergötland årligen ett särskilt beslut som innebär att den som har beviljats att ta del av beslutet får bedriva skydds jakt på icke häckande grågås under perioden 1 mars – 24 juni samt på alla grågäss 25 juni – 19 juli. Skydds jakt på sädgås får bedrivas 1 september – 31 oktober om det behövs för att förebygga skada. Även för sädgåsen har Länsstyrelsen utfärdat ett beslut som innebär att den som har beviljats att ta del av beslutet får bedriva skydds jakt på sädgås 1 november – 31 december om det behövs för att förebygga skada. De jakttider som ska gälla för vilt i Sverige fastställs av regeringen i Jaktförordningen (1987:905). I jaktförordningen ges länsstyrelserna möjlighet att under vissa förutsättningar bevilja skydds jakt på vissa viltarter. Syftet med skydds jakt är dock inte att decimera viltstammarna utan endast att förebygga vissa skade- och olycksrisker.

Litteratur

Länsstyrelsen Östergötland 2004. Habitatval hos tranor, gäss och sångsvanar kring Tåkern.

Rapport 2004:14, Länsstyrelsen Östergötland.

Länsstyrelsen Östergötland 2006. Viltbetesåkrar, utfodringsplatser och skrämsel – åtgärder för att förebygga viltskador av gäss och tranor vid Tåkern. Rapport 2006:13, Länsstyrelsen Östergötland.

Bilaga 1.

Enkät om skador på odlad gröda orsakade av gäss och tranor

Namn: .....

Mitt svar avser mark på följande fastighet .....

i.....socken,.....kommun

1. Uppskattning av skadornas omfattning på mina odlingsmarker under de senaste åren. Kryssa i för respektive år samt ge en kort beskrivning av vilken tid på året och på vilka grödor som skadorna skett. Mer anteckningsutrymme finns på baksidan av detta papper.

Trana	2003	2004	2005	Tid på året och slag av grödor som drabbats
Ingen				
Liten				
Stor				

Grågås	2003	2004	2005	Tid på året och slag av grödor som drabbats
Ingen				
Liten				
Stor				

Sädgås	2003	2004	2005	Tid på året och slag av grödor som drabbats
Ingen				
Liten				
Stor				

Kanadagås	2003	2004	2005	Tid på året och slag av grödor som drabbats
Ingen				
Liten				
Stor				

Art okänd	2003	2004	2005	Tid på året och slag av grödor som drabbats
Ingen				
Liten				
Stor				

2. Har du fått dina skador besiktigade av Länsstyrelsens besiktningsman?

Ja

Nej

3. Har du ansökt om ersättning för dina viltskador?

Ja

Nej

vänd

4. De satsningar som gjorts på att anlägga gåsbetesåkrar är bra.
(kryssa i en ruta. 1 instämmer helt i påståendet ovan, 4 tar helt avstånd)

1   2   3   4   Ingen åsikt

5. Jag kan själv tänka mig att, mot rimlig ersättning, anlägga en gåsbetesåker på mina marker.

Ja   Nej

6. Möjligheten att kunna kontakta skrämseleks konsulenter som hjälper till med skrämsele är bra.
(kryssa i en ruta. 1 instämmer helt i påståendet ovan, 4 tar helt avstånd)

1   2   3   4   Ingen åsikt

7. Jag har själv utnyttjat skrämseleks konsulenternas tjänster.

Ja   Nej

8. Egna kommentarer och förslag till åtgärder för att minska skadorna:
